

Glossa Iuridica

VIII. évfolyam

KÜLÖNSZÁM

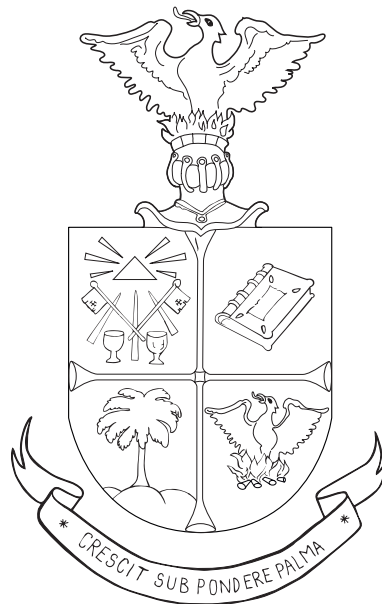

Glossa Iuridica

VIII. évfolyam

KÜLÖNSZÁM

VÍRUS ÉS ETIKA

Budapest, 2021

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

AZ ÁLLAMOK ETIKAI FELELŐSSÉGÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE A COVID-19 JÁRVÁNY IDEJÉN

REGŐS FRANCISKA
doktorandusz (KRE ÁJK)

„Nincsenek varázslatos megoldásai ennek a járványkitörésnek, csak kemény munka a vezetőktől...”
WHO, Dr. Tedros Adhanom Ghebreyesus nyitóbeszéde,
2020. október 26.

1. Bevezető

A zoonótikus betegségek nagy veszélyt jelentenek a közegészségre. Az új koronavírus, hivatalos nevén COVID-19 is előbbi betegségek közé tartozik, ha igaz az az állítás, hogy a járványt egy denevér elfogyasztása okozta. A Nemzetközi Egészségügyi Világszervezet 2020 március 11-én a COVID-19 elterjedését pandémiává, világjárvánnyá nyilvánította.¹ Eddig a világon körülbelül 34 millió megbetegedést regisztráltak, és több mint 1 millióan estek a vírus áldozatául.² A járvány gyors terjedése szinte az egész világon a gazdaság megbénulását és az egészségügyi rendszerek túlterheltségét eredményezte. Jelentések szerint Kínában és Olaszországban az erőforrások racionalizálására volt szükség, mivel a kórházi ellátásra szoruló betegek száma meghaladta az olyan rendelkezésre álló erőforrásokat, mint például a lélegeztetőgép.³

Az új koronavírus egy sor kihívás elé állítja az államokat, amelyek gyors és megfelelő döntéseket igényelnek. Ezek mind olyan döntések, amelyek az emberi életet és egészséget érintik. Az állam felállításának elsődleges indoka, hogy megóvja lakosságát.⁴ Ez többek között magában foglalja az emberi jogok védelmét is. Az új koronavírus természeténél fogva szorosan kötődik az álla-

1 WHO Director-General's Opening Remarks at the Media Briefing on COVID-19 - 11 March 2020 <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> (2020. 09. 14.)

2 John Hopkins University of Medicine, Coronavirus Resource Center <https://coronavirus.jhu.edu/map.html> (2020. 09. 14.)

3 PATEL, Love – ELLIOTT, Amy – STORLIE, Erik – KETHIREDDY, Rajesh – GOODMAN, Kim – DICKEY, William: Ethical and Legal Challenges During the COVID-19 Pandemic: Are We Thinking About Rural Hospitals? *The Journal of Rural Health*, 2020, 1 (4), 32-45. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jrh.12447> (2020. 09. 18.)

4 HARREL, Alon: The Duty to Criminalize. *Law and Philosophy*, 2015, 34 (1), 1.

moknak az emberi élet és egészség védelméhez fűződő kötelezettségeihez. Ez egy olyan etikai gyökerekkel rendelkező követelmény, amely megfogalmazást nyert nemzetközi jogi kötelezettségekben is.

A világ országai jelenleg olyan globális méretű veszéllyel állnak szemben, amely megköveteli az államok határozott fellépését az emberek életének és egészségének hatékony megóvása érdekében. Felmerül a kérdés, hogy milyen kötelezettségek terhelik az államokat egy olyan nagyméretű járvány elterjedésével kapcsolatban, mint az új koronavírus? Milyen szabályokat állapít meg a nemzetközi jog? Az élethez való jog védelme, az elvárható gondosság és a járványok megelőzése csak néhány ezek közül. Vajon megfeleltek-e vagy megfelelnek-e az államok ezeknek a kötelezettségeknek? Jelen írás - a teljesség igénye nélkül – próbál kísérletet tenni arra, hogy egy képet adjon az államok etikai alapon nyugvó és a nemzetközi jogban is megfogalmazásra kerülő, a járványokkal kapcsolatos kötelezettségeiről.

2. Az állam etikai kötelezettsége: a lakosság védelme

Rendelkeznek-e az államok etikai kötelezettségekkel? Az államoknak és más szervezeteknek, intézményeknek gyakran tulajdonítunk etikai, illetve morális feladatokat és kötelezettségeket. Amikor morális kötelezettségeket tulajdonítunk az államnak, gyakran hivatkozunk az egyén etikai sztemerdjeinek alkalmazhatóságára.⁵ Bruche szerint ennek oka, hogy az államra – morális kapcsolatait nézve – mint egyének csoportjára tekintünk, és nem, mint absztrakcióra.⁶ Az állam egy emberekből álló intézmény. Ez a kollektív szerv így ugyanazoknak a tényezőknak a tárgya, mint amelyek meghatározzák és hatással vannak az egyének magatartására.⁷ Az államok pozitív kötelességeit analógiával lehet leírni, mint az egyének morális kötelességeit más személyek felé.⁸ John Locke gondolatmenetét követve azt feltételezhetjük, hogy az egyének és így az államok is kötve vannak a természetes joghoz vagy morális kötelességekhez.⁹

Mik tartoznak utóbbi kötelességek közé? Széles körben elterjedt az a nézet, hogy az állam etikai kötelessége a lakosságának védelme a külső fenyege-

5 WILLIAMS, Bruche: State Morality in International Relations. *The American Political Science Review*, 1923, 17 (1), 17.

6 Uo. 22.

7 Uo. 23.

8 HUNT, Luke William: The Global Ethics of Helping and Harming. *Human Rights Quarterly*, 2014, 36 (4), 2014, 801.

9 Uo.

tésekkel szemben és állampolgárai jólétének az előmozdítása.¹⁰ Az állam a társadalomért van és nem fordítva: ahogyan Tamás András fogalmaz, „az állam és a közigazgatás a társadalomért - és értelemszerűen a társadalom valamennyi tagjáért – van, nem fordítva, ahogyan azt eltorzult gondolkodású bürokraták képzelik, akik pozíciójukban parancsolgatnak és ötleteik megvalósítása területének veszik a társadalmat.”¹¹ A tradicionális felfogás szerint az állam azért van, hogy megóvja polgárait az alapjogaik sérelmétől.¹² Az államnak etikai kötelezettségei vannak nemcsak más államok, de saját lakossága, illetve polgárai felé is, amelyek szorosan összefüggnek az emberi jogokkal.¹³ Az államnak pozitív, morális kötelezségei vannak, amelyet úgy lehet meghatározni, mint az állam kötelezettségei, hogy valamilyen lépést vagy cselekedetet tegyenek.¹⁴ Ezek közé tartozhat a segítségnyújtás vészhelyzetekben vagy a jólét előmozdítása.¹⁵ A legnyilvánvalóbb példák között az életnek és az egészségnek a védelme szerepel. A természeti katasztrófák, betegségek és járványok terjedésének kezelése, mind állami feladatokban és kötelezettségekben kerülnek megfogalmazásra.¹⁶

Az állam a közösségek közössége, ahogyan John Rawl megfogalmazta: társadalmi egysége a társadalmi egységeknek.¹⁷ Hogy miért? Mert az állam különleges szerepet tölt be az életünkben: hatással van nemcsak a gazdasági, társadalmi életünkre, de még a magánéletünkre is.¹⁸ Az egész állami működés ‘általában véve’ a társadalmat érinti: emberi magatartást befolyásol, szabályoz és irányít formális valamint informális eszközökkel, amelyek útján az emberi gondolkodásra hat.¹⁹ Úgy tekintünk rá, mint egy forrásra, amely garantálja a jogok érvényesülését.²⁰ A következőképpen is fogalmazhatunk: mint ahogyan egy szülő kötelessége, hogy megóvja a gyermekeit, úgy az államnak is kötelessége, hogy megóvja a lakosságát. Az állam etikai kötelességéből fakad, hogy meg kell tennie minden szükséges lépést azért, hogy megóvja

10 LAMMER-HEINDEL, Christoffer Spencer: *Does the state have moral duties? State Duty-Claims and the Possibility of Institutionally Held Moral Obligations*, University of Iowa, 2012 <https://ir.uiowa.edu/etd/3330/> (2020. 10. 02.)

11 TAMÁS András: *A közigazgatási jog elmélete*. Budapest, Szent István Társulat, 2010, 278.

12 HARREL, Alon: *The Duty to Criminalize*. *Law and Philosophy*, 2015, 34 (1), 1.

13 LAMMER-HEINDEL i. m. 25.

14 HUNT i. m. 801.

15 Uo. 802.

16 LAMMER-HEINDEL i. m. 24.

17 RAWLS, John: *A theory of Justice*. Harvard University Press, 1971, 527.

18 LAMMER-HEINDEL i. m. 3.

19 TAMÁS i. m. 278-279.

20 LAMMER-HEINDEL i. m. 4.

az emberek életét és egészségét az olyan veszélyekkel kapcsolatban, mint a járványok elterjedése.

3. Az államok nemzetközi jogi kötelezettségei a járványokkal kapcsolatban

A nemzetközi jogban számos normát találhatunk, amelyek az emberi életet és egészséget oltalmazzák a járványokkal kapcsolatban. Ilyen az elvárható gondos magatartás, a megelőzés, valamint az államok együttműködési és tájékoztatási kötelezettsége. Tekintve, hogy az új koronavírus az életre és egészségre nézve komoly veszélyt jelent, így célszerű először röviden kitérni az élethez való jog nemzetközi jogi védelmére.

3.1. Az élethez való jog nemzetközi jogi védelme

Az élethez való jogot úgy szokták jellemezni, mint a legfontosabb és legalapvetőbb emberi jog.²¹ Az élethez való jog abszolút jellegű, korlátozhatatlan és minden más alapjogot megelőz.²² Az ENSZ Emberi Jogi Bizottság úgy határozta meg, mint a legfőbb jogot, amitől még veszélyhelyzet esetén sem megengedett az eltérés.²³ Az alapvető emberi jogok között a legmagasabb értékkel rendelkező jog, mivel az élet előfeltétele bármilyen más jog gyakorlásának.²⁴ Az élethez való jog a nemzetköz jog egyik imperatív normája:²⁵ megtalálható szerződésekben, a szokásban és az általános elvek valamint a *jus cogens* között.²⁶ Számos nemzetközi egyezmény része. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata szerint „Minden személynek joga van az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonságához.”²⁷ Az Emberi Jogok Európai Egyezménye kimondja, hogy „A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát. Senkit nem lehet

21 KRATOCHVIL, Jan: *The Right to Life in a Perspective of the Human Rights Committee and the European Court of Human Rights*, Charles University in Prague, 2006, 1. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=951225 (2020. 09. 26.)

22 SÁRI János – SOMODY Bernadette: *Alapjogok. (Alkotmánytan II.)*, Osiris Kiadó, 2008.

23 UN Human Rights Committee (HRC), CCPR General Comment No. 6: Article 6 (Right to Life), 30 April 1982, 1. cikk, <https://www.refworld.org/docid/45388400a.html> (2020. 09. 26.)

24 HEYNS, Cristof – PROBERT, Thomas: *Securing the Right to Life: A Corner Stone of the Human Right System*, 2016, <https://www.ejiltalk.org/securing-the-right-to-life-a-cornerstone-of-the-human-rights-system/> (2020. 09. 26.)

25 RAMCHARAN, Bertrand G.: *The Right to Life in International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, 1985, 6.

26 HEYNS – PROBERT i. m.

27 Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948, 3. cikk.

életétől szándékosan megfosztani [...].”²⁸ Utóbbihoz hasonló megfogalmazást találunk A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában. A 6. cikk szerint „Minden emberi lénynek veleszületett joga van az életre. E jogot a törvénynek védelmeznie kell. Senkit sem lehet életétől önkényesen megfosztani.”²⁹ Ami elsőre feltűnhet, az a negatív, tartózkodási kötelezettség, ami megfogalmazásra kerül az előbb idézett cikkekben. Az élethez való jog ilyen módú szűk értelmezése azonban a modern világban már nem fenntartható. Az államoknak így pozitív kötelezettsége is keletkezik. Az Európai Emberi Jogok Bizottsága előbbi álláspontot fejezte ki, amikor kimondta, hogy az államnak megfelelő intézkedéseket kell tennie az élet megőrzése érdekében.³⁰ Az Emberi Jogok Európai Bírósága többször is kimondta, hogy az államok kötelesek olyan intézkedéseket elfogadni, amelyek megóvják az emberi jogokat, illetve kötelesek megfelelő és ésszerű intézkedéseket hozni az adott jog védelme érdekében.³¹ LCB c. United Kingdom ügyben hozott ítélete is előbbi nézetet tükrözi.³² Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletein keresztül az 1960-as évektől kezdve³³ pozitív kötelezettségeket tulajdonított az államnak.³⁴

Mi a helyzet a járványokkal? Az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának 2018-ban adott véleménye szerint: az élet védelmének kötelezettsége arra is utal, hogy az államoknak megfelelő intézkedéseket kell tenniük, hogy kezeljék a társadalom általános viszonyait, amelyek közvetlenül fenyegetik az életet vagy meggátolják az egyéneket a méltó élethez való jog élvezetétől. Ezen általános körülmények közé tartozhat az életet fenyegető betegségek elterjedése is.³⁵ Az Emberi Jogi Bizottság szerint kifejezetten megkívánt az olyan lépések megtétele, amelyek hozzájárulnak az élettartam növeléséhez és a gyermekhalálozás csökkenéséhez, ideértve különösen az olyan intézkedéseket, amelyek megszüntetik az alultápláltságot és a járványokat.³⁶ Az új

28 Emberi Jogok Európai Egyezménye 1950, 2. cikk.

29 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről 6. cikk.

30 RAMCHARAN i. m. 10.

31 SHELTON, Dinah: *Oxford Handbook of International Human Rights Law*. Oxford, Oxford University Press, 2015, 569.

32 LCB v. United Kingdom (14/1997/798/1001), Judgment, Strasbourg, 9 June 1998, 36. §.

33 pl. Verein gegen Tierfabriken Schweiz v. Svájc, Marckx v. Belgium ügy.

34 SHELTON i. m. 569.

35 Human Rights Committee General Comment No. 36 on Article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the Right to Life, (2018) 26. cikk.

36 UN Human Rights Committee (HRC), CCPR General Comment No. 6: Article 6 (Right to Life), 30 April 1982, 5. cikk.

koronavírus erősen igazolja az élethez való jog védelmének tág értelmezésének szükségességét.

3.2. Elvárható gondosság

Annak megállapítására, hogy az állam teljesítette-e, megfelelt-e a jogok biztosításának vagy védelmének kötelezettségének, a nemzetközi bírói fórumok általában az elvárható gondosság kategóriáját szokták segítségül hívni.³⁷ Az elvárható gondosság egy régóta fennálló elgondolás a nemzetközi jogban, ami a megelőzéssel kapcsolatban már egészen a 16. századig visszavezethetően megfogalmazásra került.³⁸ Gentili és Grotius szerint egy közösség, vagy annak uralkodója felelősségre vonható alanyának a bűncselekményéért, ha tudott róla és nem előzte meg, illetve akadályozta meg, amikor megtehetette vagy meg kellett volna tennie.³⁹

Az állam nemzetközi felelősségének jogában gyökerező⁴⁰ elvárható gondosság (*due diligence*) modern koncepciója a nemzetközi jog számos területén megtalálható úgy, mint például a nemzetközi emberi jogok, nemzetközi környezetvédelmi jog, vagy a nemzetközi befektetési jog.⁴¹ Míg egyes nemzetközi jogi normák konkrét feladatokat határoznak meg, mint például egy vízerőmű megépítése, addig más esetekben elvárható gondossággal kell eljárni: meg kell hozni a szükséges intézkedéseket, együtt kell működni.⁴² Az elvárható gondosságot a Nemzetközi Bíróság számos ítéletében elismerte,⁴³ nem olyan régen pedig szokásjogi minőségét deklarálta.⁴⁴ Az állam gondossága nem maga a sérelmet okozó cselekmény miatt merül fel, hanem a hatóságok által adott

37 SHELTON i. m. 577.

38 Uo. 578.

39 VLADYSLAV Lanovoy: *Complicity and its Limits in the Law of International Responsibility*, Oxford and Portland, Oregon, Bloomsbury Publishing, 2016, 35.

40 SHELTON i. m. 582.

41 CAMPBELL Ellen – DOMINIC, Elizabeth – STADNIK, Snezhana – YUANZHOU Wu: *Due Diligence Obligations of International Organizations Under International Law*, *International Law and Politics*, Vol 50., 559. <https://www.nyujilp.org/wp-content/uploads/2018/07/NYI204.pdf> (2020. 10. 01.)

42 BRUHÁCS János: *Nemzetközi Jog I.* Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2014, 122.

43 *Pl. The Corfu Channel Case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania) Judgment of 9 April 1949 ICJ Reports, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory 2004.*

44 *Case Concerning the Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay) Judgment, ICJ Reports 2010, 14., 101. §.*

megelőzést szolgáló válaszban rejlő hiányosságok miatt.⁴⁵ Az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága szerint egy jogellenes cselekmény, amely sérti az emberi jogokat, és amely közvetlenül nem betudható az államnak, létrehozhatja az állam nemzetközi felelősségét nem maga a cselekmény miatt, hanem az elvárható gondosság hiánya miatt, amelyet az államnak a jogsértés megelőzésében vagy a jogsértésre adott válasz során tanúsítania kellett volna.⁴⁶ Az elv szerint az államtól nemcsak a jogsértéstől való tartózkodás elvart, hanem az is, hogy harcoljon, vagyis megelőzzön, büntessen stb.⁴⁷

Hogyan definiálhatjuk az elvárható gondosságot? Fogalmának egyik legnagyobb jellemzője a rugalmasság, megítélése mindig az adott eset összes körülményeinek figyelembevételével történik. Birnie és Boyle szerint úgy határozható meg, mint az a magatartás, amely egy 'jó kormányzástól' elvárható.⁴⁸ Leginkább megfelelő jogszabályozást és közigazgatási ellenőrzést jelent. Kiss és Shelton megfogalmazása szerint, a megelőzés megkívánja minden államtól, hogy elvárható gondossággal járjon el, amely a következőket foglalja magában: az ésszerű, a jóhiszeműség és tisztességnek megfelelő magatartást valamint az állam joghatósága vagy ellenőrzése alá eső köz és magán tevékenységek szabályozását, amelyek ártalmat jelenthetnek a környezetre.⁴⁹ Általánosan úgy fogalmazhatjuk meg, mint az állam ésszerű lépéseinek az összességét, amelyek szükségesek a jogsértések megelőzéséhez, illetve kezeléséhez.

Az elvárható gondosság a jelenlegi álláspont szerint inkább egy magatartási jellegű kötelezettség, sem mint eredmény kötelezettség. A Nemzetközi Jogi Bizottság⁵⁰ 2001-es a veszélyes tevékenységből származó határokon áttérjedő károk megelőzéséről szóló tervezetéhez fűzött kommentár (*Draft Articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities*) is ezt a nézetet erősíti: e szerint az elvárható gondosság a forrásállam azon kötelezettsége, hogy megelőző vagy károkat minimalizáló intézkedéseket tegyen.⁵¹ Ez az állam

45 SHELTON 578.

46 Velásquez-Rodriguez v. Honduras, July 29, 1988 Inter-Am. Ct. H.R. (ser.C) No. 172. .§

47 TZEVELEKOS, Vassilis P.: *Revisiting the Humanisation of International Law: Limits and Potential*, Erasmus Law Review, June 2013, No. 1. http://www.erasmuslawreview.nl/tijdschrift/ELR/2013/1/ELR_2210-2671_2013_001_007 (2020. 10. 01.)

48 BIRNIE, Patricia – BOYLE, Alan – REDGWELL, Catherine: *International Law and the Environment*. Third Edition, Oxford University Press, 2009, 146.

49 KISS, Alexander – SHELTON, Dinah: *International Environmental Law, (Second Edition)*, Transnational Publishers, INC, Ardsley, New York, 2000, 264.

50 Az ENSZ Közgyűlés segédszerve.

51 A Nemzetközi Jogi Bizottság A veszélyes tevékenységekből származó határokon áttérjedő károk megelőzéséről 2001-ben elfogadott tervezet kommentárja 154., 3 cikk 10. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_7_2001.pdf (2020. 10. 02.)

olyan ésszerű erőfeszítéseit jelenti, mint az, hogy tájékozódik az előrelátható veszélyekről, így még időben megteheti a károk megelőzéséhez szükséges intézkedéseket. Az elvárható gondos magatartást tehát úgy lehet meghatározni, mint az a magatartás, amelyet a károk megelőzésében az államnak tanúsítania kell.⁵² Ennek elmulasztása az állam felelősségét akár anyagi károk hiányában is létrehozhatja.⁵³ Az államnak a járványok kezelése, valamint az élet és egészség oltalmazása során is elvárható, gondos magatartást kell tanúsítania.

3.3. A járványok megelőzésének kötelezettsége

A megelőzés jelentősége abban rejlik, hogy korai szakaszban követeli meg a cselekvést. A megelőzéssel, a megfelelő intézkedések megtételével lehetőség nyílik a különböző sérelmek, katasztrófák elkerülésére, vagy legalábbis a bekövetkezendő károk enyhítésére, illetve a kockázatok minimalizálására. A megelőzés a legtöbb esetben költséghatékony és összességében jobb megoldást jelent, mint a már kialakult helyzetek kezelése.

Az állam etikai és jogi kötelezettsége is lakosságának védelme, tehát az állam köteles minden szükséges intézkedést meghozni, hogy a joghatóságán belül tartózkodó személyek életét megóvja.⁵⁴ Ez azt jelenti, hogy az olyan életet és egészséget veszélyeztető járványok, mint a COVID-19 elterjedésének megelőzése, de legalább a terjedésének és hatásainak csökkentése érdekében minden lehetséges lépést meg kell tennie.⁵⁵ A megelőzést úgy definiálhatjuk, mint az államoknak a károkozás elkerülésére tett lépéseinek a kötelezettségét. A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya szerint „a részes államok által a jog megvalósítása érdekében teendő intézkedéseknek különösen az alábbiakra kell kiterjedniük: [...] c) a járványos, helyileg rend-

52 Nicaragua v. Costa Rica Case Separate Opinion of Judge Dugard 2. <http://www.icj-cij.org/files/case-related/150/18868.pdf> (2020. 10. 02.)

53 Nicaragua v. Costa Rica Case Separate opinion of Judge Donoghue, 3.

54 Emberi jogok Európai Bírósága: Corte Europea Dei Diritti Dell'uomo, Seconda Sezione, Cause G.N.E Altri c. Italia, (Ricorso n. 43134/05) Sentenza (merito) Strasbourgo, 0. dicembre 2009, 79.§ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22display%22:%220%22,%22languageisocode%22:%22ITA%22,%22appno%22:%2243134/05%22,%22documentcollectionid%22:%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-149207%22> (2020. 10. 03.)

55 COCO, Antonio – DE SOUZA DIAS, Talita: *Part I: Due Diligence and COVID-19: States' Duties to Prevent and Halt the Coronavirus Outbreak*, 2020. <https://www.ejiltalk.org/part-i-due-diligence-and-covid-19-states-duties-to-prevent-and-halt-the-coronavirus-outbreak/> (2020. 10. 03.)

szeresen előforduló járványos és foglalkozási, valamint más megbetegedések megelőzése, gyógyítása és ellenőrzése; d) olyan feltételek megteremtése, amelyek megbetegedés esetén mindenki számára biztosítják az orvosi ellátást és kezelést.⁵⁶ Az Európai Szociális Karta is hasonló rendelkezést tartalmaz: az államoknak megfelelő lépéseket kell tenniük, hogy amennyire lehetséges megelőzzék a járványokat, helyi járványokat és más betegségeket.⁵⁷ A WHO Nemzetközi Egészségügyi Rendszabályainak céljai között is megtaláljuk a megelőzést.⁵⁸ Érdekes lehet még számunkra a Nemzetközi Jogi Bizottság 2016-ban létrejött, a Személyek védelme katasztrófák esetén (Protection of Persons in the Event of Disasters) címet viselő, szokásjogot tükröző tervezete. Bár általában a katasztrófák alatt olyan környezeti csapásokat értünk, mint a cunami, földrengés stb. azonban fogalom meghatározása nem utal arra, hogy egy járvány ne tartozhatna tervezet hatálya alá. A 3. cikk (a) pontja szerint katasztrófának minősül az olyan esemény vagy események sorozata, amelyek az élet széleskörű elvesztését, nagy emberi szenvedést és szorongást, tömeges elmozdulást vagy nagymértékű károkat, illetve környezeti károkat okoz, ezzel komolyan megzavarva a társadalom működését.⁵⁹ A Vöröskereszt például a járványokat a természetes katasztrófák között tartja számon,⁶⁰ mivel a katasztrófákat a hatásuk határozza meg és nem pedig az eredetük.⁶¹ A COVID-19 járvány negatív, 'zavaró' hatása a társadalomra nézve tagadhatatlan, következképpen könnyen a tervezet hatálya alá eshet. A tervezet előbb tárgyalt nemzetközi dokumentumokhoz hasonlóan, megelőzési kötelezettséget ró az államokra: kötelesek megfelelő intézkedéseket tenni annak érdekében, hogy „megelőzzék, minimalizálják és felkészüljenek a katasztrófákra.”⁶² Ilyen intézkedések lehetnek például vészhelyzeti intézkedési tervek létrehozása, felszerelések és készletek tartalékolása.⁶³ Az élet és egészség védelme érde-

56 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 12. cikk 2. c) és d) pont.

57 1999. évi C. törvény az Európai Szociális Karta kihirdetéséről, 11. cikk 3. pont.

58 WHO International Health Regulation. 2005, 1.

59 ILC Draft Articles on the Protection of Persons in the Event of Disasters, 2016, 3. cikk (a)

60 IFRC, Types of Disasters: Definition of hazard, <https://www.ifrc.org/en/what-we-do/disaster-management/about-disasters/definition-of-hazard/> (2020. 10. 03.)

61 COCO, Antonio -TALITA DE Souza Dias: Part II: Due Diligence and COVID-19: States' Duties to Prevent and Halt the Coronavirus Outbreak, 2020, <https://www.ejiltalk.org/part-ii-due-diligence-and-covid-19-states-duties-to-prevent-and-halt-the-coronavirus-outbreak/> (2020. 10. 03.)

62 ILC Draft Articles on the Protection of Persons in the Event of Disasters, 2016, 9. cikk

63 ILC Draft articles on the Protection of Persons in the Event of Disasters, 2016, 9. cikk

kében teendő lépések tehát nemcsak az élelemhez, vízhez, gyógyszerekhez és más, a túléléshez elengedhetetlen feltételek elérhetőségének megteremtését jelenti, de ide tartoznak a betegségek, járványok megelőzésére, a kockázatok és a károk minimalizálására szolgáló intézkedések foganatosítása is. A megelőzés nem egy egyszeri kötelezettséget jelent, hanem folyamatot: ilyen például az ellenőrzés vagy az informálódás, a kockázatok azonosítása.⁶⁴ Az Emberi Jogok Bizottság szerint ilyen lehet még például a hatékony sürgősségi egészségügyi szolgáltatások elérhetővé tétele vagy a készenléti és vészhelyzeti menedzsment tervek megszervezése,⁶⁵ illetve olyan, az egészségügy számára létrehozott szabályozás, amely képes biztosítani a betegek életének védelmét.⁶⁶

Az államok megelőzési kötelezettsége az új koronavírusra is kiterjed tekintve, hogy egy, az életet és egészséget veszélyeztető világjárványról van szó, amely már több tízezer emberéletet követelt meg, a társadalomra és gazdaságra gyakorolt komoly hatásairól nem is beszélve. Mit mondanak el számunkra az elmúlt időszak eseményei? Vajon megfeleltek-e az államok a megelőzési kötelezettségüknek? A vírus a forrásállamot jelentő Kínából viszonylag hamar szétterjedt szinte az egész világon. Az országok azonban 2020 januárjától kezdve tudtak a veszélyekről: egy új, gyorsan terjedő vírus létezéséről, amely komoly fenyegetést jelent az emberek életére és egészségére nézve.⁶⁷ A megelőzés, illetve az elvárható gondosság megkívánja az államoktól, hogy felkészültek legyenek egy ilyen helyzet kezelésére, rendelkezzenek megfelelő felszereléssel, tartalékokkal és intézkedési tervekkel. Az államok különböző módon próbálták kezelni a helyzeteket. Itt jól megmutatkozik az állami feladatokkal kapcsolatos elgondolások közti különbségek az angolszász és kontinentális

1. és 2.

64 BIRNIE – BOYLE – Redgwell i. m. 143.

65 Human Rights Committee General Comment No. 36 (2018) on Article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the right to life, 26. cikk

66 Emberi jogok Európai Bírósága: Corte Europea Dei Diritti Dell'uomo, Seconda Sezione, Cause G.N.E Altri c. Italia, (Ricorso n. 43134/05) Sentenza (merito) Strasbourgo, 0. dicembre 2009, 80. §. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22display%22:\[%220%22\],%22languageisocode%22:\[%22ITA%22\],%22appno%22:\[%2243134/05%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-149207%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22display%22:[%220%22],%22languageisocode%22:[%22ITA%22],%22appno%22:[%2243134/05%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-149207%22]}) (2020. 10. 03.)

67 STUBBINS BATES, Elizabeth: *COVID-19 Symposium: Article 2 ECHR's Positive Obligations—How Can Human Rights Law Inform the Protection of Health Care Personnel and Vulnerable Patients in the COVID-19 Pandemic?* <http://opiniojuris.org/2020/04/01/covid-19-symposium-article-2-echrs-positive-obligations-how-can-human-rights-law-inform-the-protection-of-health-care-personnel-and-vulnerable-patients-in-the-covid-19-pandemic/> (2020. 10. 02.)

jogrendszerek között. Érdekesnek bizonyul, hogy az állami beavatkozásokat nézve az angolszász jogrendszerekre inkább az óvatosság volt jellemző. Érdemes példaként hozni az Egyesült Királyságot, amelyre a korai fellépések tekintetében a határozatlanság volt jellemző. Ennek oka egyrészt az, hogy félt a WHO tanácsait követni, tartva azoknak a gazdaságára gyakorolt hatásától,⁶⁸ másrészt a britek alapvetően kevésbé élnek kormányzati megszorításokkal a gazdasági és egyéb szabadságok tekintetében.⁶⁹ Ez azzal magyarázható, hogy az angolszász jog a földbirtokosoknak, illetve a kereskedőknek a Koronával szembeni oltalma jegyében fejlődött ki, ellentétben például a franciával, amely a jogot államhatalmi eszköznek tekintette azért, hogy uralhassa a tulajdoni viszonyokat, a tulajdonjog intézményét.⁷⁰ Míg az angolszász jogrendszerek az egyéni szabadság oltalmazásában a bírói függetlenségre helyezik a hangsúlyt, addig a kontinentális jogrendszerek nagyobb szerepet biztosítanak az államnak: többet bíz bürokratikus döntésekre, a kollektív jogokat pedig az egyéni jogosultságok fölé helyezi, viszont a bírászkodásnak alárendelt szerep jut.⁷¹ A járvány kezelésében, a korai, gyors lépésekben ez a fajta gondolkozásmódbeli eltérés jól megfigyelhető.

Magyarország viszonylag gyors és határozott, a felkészülést támogató döntéseket hozott az első esetek megjelenését követően, azonban nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a WHO már 2020 februárjában kifejezetten sürgette az államokat arra, hogy készüljenek fel a járványhelyzetre. Jelentésében kiemelten jelezte a veszélyeket: a COVID-19 egy új kórokozó, amely rendkívül fertőző, gyorsan terjed, és óriási egészségügyi, gazdasági és szociális hatással lehet.⁷² Majd amikor egyre több ország jelentette, hogy COVID-19 vírussal fertőzött esetet talált, azt tapasztalhattuk, hogy az országok mégsem voltak annyira felkészültek a küzdelemre: lassú lépések, kevés felszerelés (maszk, tesztek), az egészségügyi rendszerek túlterheltsége és a tartalékok hiánya mind ez irányba mutat. A WHO felhívta az államok figyelmét a teszte-

68 COCO, Antonio – DE SOUZA DIAS, Talita: Part III: Due Diligence and COVID-19: States' Duties to Prevent and Halt the Coronavirus Outbreak, 2020. <https://www.ejiltalk.org/part-iii-due-diligence-and-covid-19-states-duties-to-prevent-and-halt-the-coronavirus-outbreak/> (2020. 10. 03.)

69 VARGA Csaba: *Jogrendszerek, jogi gondolkodásmódok, az európai egységesülés perspektívájában*. Budapest, Szent István Társulat, 2009, 53.

70 Uo. 53.

71 Uo. 53.

72 Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19), 16-24 February 2020, 18. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/who-china-joint-mission-on-covid-19-final-report.pdf> (2020. 10. 02.)

lés fontosságára, méghozzá minden olyan esetben, amely felveti a gyanút.⁷³ Több állam azonban mégsem teljesít megfelelően.⁷⁴ Néhány országban például a gyengébb eseteket nem is tartják számon, ami az elégtelen tesztelés és érintkezés nyomon követésének egyik jele.⁷⁵ Mind ehhez hozzájön még a tesztkapacitás alacsony mivolta is.⁷⁶

3.4. Együttműködési és tájékoztatási kötelezettség

A megelőzést, illetve a károk enyhítésében nagy segítséggel van az együttműködés és a tájékoztatás vagy notifikáció. Ezt jól szemlélteti a Korfu-szoros ügyben született ítélet, melyben a Nemzetközi Bíróság Albániát tartotta felelősnek a Brit hajóknak okozott károkért, mivel elmulasztotta tájékoztatni a másik felet a vízbe lerakott aknákról. Ezzel a Nemzetközi Bíróság megállapította, hogy Albánia nem felelt meg a megelőzés követelményének.⁷⁷

Bár az államok felelősek területükön belül a közegészség megőrzéséért, azonban ahhoz, hogy erőfeszítéseik hatékonyak legyenek, sok esetben szükséges a nemzetközi együttműködés.⁷⁸ Az együttműködési kötelezettség a nemzetközi jog elveiként számon tartott követelmény, amely számos nemzetközi jogi instrumentumban megtalálható.⁷⁹ Az együttműködés elvét az ENSZ Közgyűlésének 2625 (XXV) sz. határozata általánosan fogalmazza meg: „Az államoknak kötelességük, hogy tekintet nélkül politikai, gazdasági és társadalmi rendszereikben levő különbségekre, együttműködjenek egymással

73 WHO Secretary-General Tedros Adhanom Ghebreyesus reiterated in his daily press briefing on March 16, 2020.

74 HOFFMANN Tamás – MARTON Péter: *The Responsibility to Protect Principle and State Negligence in Disease Prevention of International Concern*. https://jog.tk.mta.hu/en/blog/2020/05/the-responsibility-to-protect-en#_edn9 (2020. 10. 02.)

75 HOFFMANN – MARTON i. m.

76 Pl. Olaszország, Spanyolország, Magyarország, <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200329/egyre-tisztabban-latunk-ezert-tarolta-le-olaszorszagot-olyan-konynyen-a-koronavirus-422724>, <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200923/koronavirus-most-szakad-ossze-a-magyar-tesztkapacitas-ket-het-mulva-van-eredmeny-449720>

77 International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, The Corfu Channel Case, Judgment of April 9th, 1949, 23.

78 BOZHENKO, Olha: *More on Public International Law and Infectious Diseases: Foundations of the Obligation to Report Epidemic Outbreaks*. <https://www.ejiltalk.org/more-on-public-international-law-and-infectious-diseases-foundations-of-the-obligation-to-report-epidemic-outbreaks/> (2020. 10. 03.)

79 ILC Draft articles on the Protection of Persons in the Event of Disasters, 2016, 3. cikkhez fűzött kommentár https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/6_3_2016.pdf (2020. 10. 03.)

a nemzetközi kapcsolatok különféle szféráiban, avégett, hogy fenntartsák a nemzetközi békét és biztonságot, valamint hogy előmozdítsák a nemzetközi gazdasági stabilitást és fejlődést, a nemzetek általános jólétét és az ilyen különbségeken alapuló hátrányos megkülönböztetéstől mentes nemzetközi együttműködést.”⁸⁰ A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya például az egyezségokmányban elismert jogok gyakorlásának biztosítása érdekében felszólítja az államokat az együttműködésre.⁸¹ Ez az ENSZ Alapokmányaival⁸² valamint a nemzetközi jog elveivel is összhangban van.⁸³ A Nemzetközi Jogi Bizottság Személyek védelme katasztrófák esetén című tervezetének szintén az államok együttműködését írja elő.⁸⁴ A tervezethez fűzött kommentár szerint a nemzetközi együttműködés elengedhetetlen a személyek megóvása érdekében. Az ENSZ Közgyűlése a 46/182 határozatában elismerte, hogy több veszélyhelyzet nagysága és időbeli hosszúsága az érintett államok válaszlehetőségein túlterjedhet. Ezért a nemzetközi együttműködés a veszélyhelyzetek kezelésében kiemelt fontossággal bír.⁸⁵ A WHO szabályai szerint az államok általános kötelezettsége, hogy együttműködjenek olyan mértékben amilyen az lehetséges, annak érdekében, hogy észleljék, felbecsüljék és válaszolt adjanak a közegészségügyi vészhelyzetekre.⁸⁶ Egy olyan világméretű járvány kezelése, mint a COVID-19 megköveteli a közös fellépést. Ennek ellenére az együttműködés igen göröngyös úton indult el: az USA és Kína közti ellentét nem sokat segített a veszélyhelyzet kezelésében, sőt az államok közti együttműködés hátráltatásához járul hozzá.⁸⁷

Az együttműködési kötelezettség többféle formában is megvalósulhat, akár már létező kötelezettségek teljesítése útján úgy, mint például a tájékoztatási kötelezettség. Tájékoztatási kötelezettséget ír elő többek között a Nemzetközi Jogi Bizottság Veszélyes tevékenységekkel okozott, határokon túli károk megelőzéséről szóló tervezete is, mely megköveteli, hogy a forrásállam

80 Kovács Péter: *Nemzetközi Közjog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2011, 140.

81 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 2. cikk 1.

82 ENSZ Alapokmánya 55. és 56. cikk.

83 CESCR General Comment No. 3: The Nature of States parties Obligations 2. cikk 1. pont <https://www.refworld.org/docid/4538838e10.html> (2020. 10. 04.)

84 ILC Draft articles on the Protection of Persons in the Event of Disasters 7. cikk.

85 ENSZ Közgyűlése a 46/182 határozata, Annex 5. §.

86 International Health Regulations, 2005, 44. cikk.

87 The Guardian: Trump Sparks Anger by Calling Coronavirus the ‚Chinese virus‘ <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/17/trump-calls-covid-19-the-chinese-virus-rift-with-coronavirus-beijing-escalates> (2020. 10. 08.)

haladéktalanul értesítse az érintett államot a fennálló veszélyekről és elássa minden elérhető releváns információval.⁸⁸

A járványokkal kapcsolatban különösen fontossá válik, hogy az államok egymással együttműködve, tájékoztassák egymást a veszélyekről. A WHO Nemzetközi Egészségügyi Rendszabályai szerint, hogyha az események nemzetközi közegészségügyi vészhelyzetnek adnak alapot, akkor erről az államnak értesítenie kell 24 órán belül a WHO-t. Ezzel együtt információt kell adnia bármilyen olyan intézkedésről, amelyeket addig foganatosításra kerültek,⁸⁹ és minden releváns adatot meg kell osztania a WHO-val.⁹⁰ Ilyen információ lehet például a megbetegedések és a halálozások száma, a laboratóriumi eredmények stb.⁹¹ Az új koronavírus jó példája annak, hogy mennyire fontos szerepet tölt be az együttműködés és a tájékoztatás az élet és egészség védelmében, különös tekintettel a járványokra. A cselekvésre rendelkezésre álló idő rendkívül meghatározó a helyzet hatékony kezelésében, amit az is jól mutat, hogy a WHO Nemzetközi Egészségügyi Szabályi 24 órán belüli tájékoztatást követelnek meg. Felmerül a kérdés, hogy Kína mennyi felelt meg a notifikációs kötelezettségnek, vajon elvárható gondos magatartással járt el? Ha igazak a hírek, mi szerint a helyi orvosok már november végén jelentették az új vírust, akkor előfordulhat, hogy Kína 2019 december 31-én tett jelentése a WHO felé elkésett volt, főleg ha számításba vesszük azt is, hogy csak 2020 január 3-án kerültek továbbításra a releváns információk.⁹² Erősen megkérdőjelezhetővé válik Kína magatartása, ha figyelembe vesszük azokat a törekvéseket, amelyek a kialakulóban lévő járványról szóló információk, adatok leplezésére irányultak, mint például az orvosok hallgatásra utasítása.⁹³ Ez vajon mennyire tekinthető etikus eljárásmodnak?

88 International Law Commission Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities 2001 17. cikk.

89 International Health Regulations 2005, 6. cikk 1)

90 International Health Regulations 2005, 6. cikk 2) és 7. cikk.

91 International Health Regulations 2005, 7. cikk.

92 COCO, Antonio – TALITA DE Souza Dias: *Part I: Due Diligence and COVID-19: States' Duties to Prevent and Halt the Coronavirus Outbreak*, 2020.

93 LUCERO, Karman: China Responds Coronavirus Iron Grio Informationa Flow, <https://www.lawfareblog.com/china-responds-coronavirus-iron-grip-information-flow> (2020. 10. 08.)

4. Zárógondolatok

A COVID-19, az új koronavírus komoly hatást gyakorol az emberek életére: az egészségre, társadalomra és a gazdaságra. Az állam feladata, hogy megfelelő döntések és lépések, intézkedések útján, az elvárható gondosság jegyében megóvja a lakosságot. Az államok etikai és jogi kötelezettsége, hogy a joghatóságán belül tartózkodó személyek életét és egészségét védelmezze. Több nemzetközi dokumentum is hangsúlyozza a megelőzést és a járványügyi helyzetek hatásainak csökkentésének fontosságát. A megelőzés mindig jobb, mint a már létrejött szituációk orvoslása. Egy olyan méretű és komoly következményeket magában hordozó járvány, mint a COVID-19 nemzetközi szintű összefogást, együttműködést igényel az élet és egészség védelmének hatékony megvalósulása érdekében. Ennek ellenére az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy az államok többsége hezitál, nincs elég eszköz, tartalék és hatékony járványkezelési rendszer vagy terv. Az elvárható gondos magatartás, a megelőzés, az együttműködés és a tájékoztatás mind olyan kötelezettségek, amelyek elősegítik a globális méretű, a nemzetközi közösséget érintő veszélyek kezelését. Szükséges, hogy az államok az emberi élet és egészség védelme megvalósítása felé vezető úton elvárható gondossággal eljárva, a nemzetközi kötelezettségeik betartásával és etikai megfontolások útján a lehető legjobb döntéseket hozzák. A veszélyek valóságok: tudósok hívják fel a figyelmet arra, hogy a klímaváltozásnak köszönhetően a jövőben egyre több olyan betegség illetve járvány kialakulására számíthatunk, mint a jelenlegi COVID-19. Bár a legfontosabb teendők között jelenleg a járvány kezelésére, valamint az élet és egészség leghatékonyabb védelme szerepel, azonban meg is kell állnunk és levonni a tanulságokat arról, hogy a jövőben milyen magatartással és milyen eszközökkel, jogszabályozással kerülhető el egy ilyen globális méretű veszélyhelyzet kialakulása.